

Cansu Özçetin

Türkiye, cansu.ciftkaya@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-8089-2309

KANT ETİĞİNDE MUTLULUK PROBLEMİ

The Problem Of Happiness In Kant's Ethics

Öz: İnsan, içinde bulunduğu hayatı yaşarken en büyük amaçlarından biri mutluluğa ulaşmaktır. Mutlu olma halinin insan yaşamındaki etkisi de olumlu anlamda son derece büyüktür. İnsanlık, "İnsan mutluluğa nasıl ulaşır? Mutluluk nedir?" gibi soruların cevabını varoluşundan beri bulmaya çalışmaktadır. Bu çalışmanın amacı felsefe tarihinde önemli bir yer tutan "mutluluk" kavramını etik ve ahlak kavramları çerçevesinde incelerken mutluluğun Kant felsefesindeki yerini ortaya koymaktır. Öncelikle felsefe tarihinde "mutluluk-eudaimonia" kavramının nasıl konumlandığına bakılacak ve mutluluğun etik ve ahlak ile olan ilişkisindeki yerine değinilecektir. Son olarak da Kant etiğinin mutluluğu nasıl konumlandığı anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kant, Etik, Mutluluk, Ahlak, İnsan

Abstract: One of the biggest goals of a person while living his life is to reach happiness. Undoubtedly, the effect of being happy on human life is also very positive in a positive sense. Therefore, "How does a person reach happiness? What is happiness?" It has been trying to find the answer to such questions since its existence. The aim of this study is to examine the concept of "happiness", which has an important place in the history of philosophy, within the framework of ethical and moral concepts, and to reveal the place of happiness in Kant's philosophy.

Key Words: Kant, Ethics, Happiness, Morality, Human

1. Giriş

Felsefe tarihinde en yüksek iyi problemini, başat problem olarak gören etik teorilerin eski etik teoriler olduğu görülür. Bu sebeple etik tarihi en yüksek iyinin ne olduğunu tanımlama girişimiyle başlamıştır, denilebilir. En yüksek iyi ulaşılması, elde edilmesi gereken bir şey, bir erek (telos) olarak mutluluk (eudomania) diye adlandırılır (Özlem, 2022, s. 46). Bu nedenle en yüksek iyi aynı zamanda, en yüksek değer olarak da görülebilir.

Mutluluğun ne olduğuna dair farklı yanıtlar verilebilir. Bu etik türünü belirleyen bazı filozofların, mutluluğa ne yanıt verdikleri inceleyecek olursak örneğin, Shopenhauer mutluluğu şu şekilde anlatır: Doktrin olarak hayat bilgeliğinin, eudimoniayla (mutluluk, erdemlere, anlamlı ve amaçlı bir hayat sürmeye dayalı mutlak mutluluk öğretisi) aşağı yukarı eş anlamlı olması muhtemeldir. Eudaimonia olabildiğince mutlu yaşamayı öğretebilir. Eudaimonia büyük bir feragatta bulunmadan ve kendini zapt etmeden, amaçları için olası araçları gözetmekten başka bir şey yapmayan diğerleri olmadan, nasıl olabildiğinde mutlu yaşanabileceğini öğretir (Schopenhauer, 2022, s. 9-10).

Etik çoğu zaman ahlak ile karıştırılmaktadır. Etik felsefenin ahlaklılıkla, ahlakî değerle ilgili olan disiplinine karşılık gelir. Bu noktada ahlaklılık genel olarak iyi ve doğru yaşama olarak

tanımlanabilir. Dolayısıyla ahlaklılık değere dayanır ve eylemliliği gerektirir. Yani ahlaklılığın kendisi değer ve praksisle ilişkisi bağlamında pratik olmalıdır (Cevizci, 2021).

Etik sözcüğü Grekçe “ethos” tan, batı dillerinde ahlak anlamına gelen morality ise latince mos sözcüğünden gelir. İkisi de töre, gelenek, görenek, alışkanlık huy, mizaç karakter anlamına gelir. Türkçedeki ahlak sözcüğü ise Arapça “hulk” sözcüğünden gelmektedir (Cevizci, 2021, s. 12). Ahlak ait olduğu toplumda düzeni sağlayan davranış kuralları ve normlar bütünüdür. Etik ise söz konusu pratiğin teorisi olmak durumundadır. Buna göre, tek tek her bireyin şu ya da bu ölçüde şekillendirdiği, somut ahlaki hayatı vardır veya olması gerekir; bu hayatın içinde bir şekilde taşınan veya cisimleştirilen birtakım ahlaki değerlerin, peşinden koşulan ideallerin bulunması zorunludur. Etik veya ahlak felsefesi, işte bu kural ve normlara göre oluşan anlam ve değer dünyasını anlayıp açıklamaya yönelik ilkeler bütünüdür. Buna göre, ahlakın eylemin pratiği olduğu yerde, etik eylemin teorisi olmak durumundadır (Cevizci, 2021). Ahlak yerelken, etik evrenselidir.

2. Mutlulukçu Etik

Sokrates, Batı düşünce tarihinde bir ahlak teorisi geliştiren ilk filozoftur. Sokrates’in ahlak öğretisi, mutlulukçu, eudaimonist bir öğretilerdir. Buna göre mutluluk, insan eylemlerinin en son hedefi, “en yüksek iyi”dir. En yüksek iyi olarak mutluluk, aynı zamanda en yüksek değer olarak anılır.

Sokrates bilgisel doğruluğu ahlaksal iyiyi önceleyen, onu temellendiren bir şey sayar. Başka bir deyişle, bilgisel doğru ve iyi birbirini tamamlayan, iç içe, hatta özdeş şeylerdir ki doğru ile iyinin bu özdeşliği dolayısıyla, Sokrates’te bilgi öğretisi aynı zamanda bir ahlak öğretisini içinde barındırır. Bu durum Sokrates’in öğretisinin monist öğreti olmasını sağlamıştır. Sokrates, daimon adını verdiği, insanın yazgısını etkileme gücüne sahip bir çeşit ruhsal ve tanrısal varlık, bir çeşit güç olarak tanımladığı bir şeye inanır. Ona göre her insanın bir daimonu vardır. İnsan kendi daimonu ve doğasıyla uyum içinde olduğu sürece mutlu bir yaşam sürebilir. Buna göre mutluluk insanın bedensel ve tinsel olarak kendini düzene sokmasıyla sağlanabilir. Bunun için önce kendini tanıması, bilgi yoluyla olgunlaşması gerekir. “Kendini Tanı” cümlesi Sokrates’in dilinden düşürmediği bir buyruktur. Doğal olarak bilgi yoluyla mutluluğa ulaşmak, bir değer olarak mutluluğu gerçekleştirmek, bazı erdemleri gerektirir. Bu erdemlerin başında şüphesiz bilgelik vardır. Daha sonra Sokrates’in öğrencisi olan Platon mutlu olmak için gereken erdemleri dörde çıkaracak ve bunları kendine hâkim olma, bilgelik, cesaret ve adalet olarak sıralayacaktır (Özlem, 2022).

Sokrates ahlaksal yaşamı doğal yaşamın bir uzantısı olarak görür. Doğaya da kozmolojik bir düzen egemendir. Bir rasyonalist olarak Sokrates, kozmos’a logos’un, aklın hükmettiğine inanır ve ahlaksal yaşamın doğal yaşamla uyumlu olması gerektiğini ileri sürerken, aslında onun tamamen rasyonel yoldan düzenlenmesi gerektiğini kastetmiş olur. Sokrates’e göre, tıpkı evrensel doğa yasaları gibi ve onların örneğinde bir evrensel ahlak yasası da vardır. Buna göre bireylerin ahlaksal eylemlerini her durumda tartabileceğimiz, yargılayabileceğimiz evrensel ölçütler, nesnel, değişmez, mutlak özler mevcuttur. Sokrates bu görüşleri dolayısıyla, etik mutlakçılığın olduğu kadar etik özcülüğün de ilk temsilcisi sayılır (Özlem, 2022).

Platon felsefesinin mutluluk öğretisini ele almadan önce anahtar kavramının idea olduğu bilinir. İdealar, algılanan dünyanın gerçek dünya olmayıp bir fenomen dünyası olduğunu ileri süren Platon’a göre, algı dünyasının ötesinde olup ancak düşünmenin konusu olabilen gerçek dünyayı, numen dünyasını oluştururlar. İdealar ancak rasyonel yoldan bilgisine ulaşılabilen şeyler olabilirler. Onlar hakkındaki bilgi, episteme olarak, tam ve eksiksiz bilgidir, hakikattir. İdealar aynı zamanda insanın ahlaksal eylemlerini yönettiği erekler de olurlar (Özlem, 2022).

İdealar eylemlerimizi kendilerine bakarak denetleyebileceğimiz, evrensel ölçütlerdir. Ona göre de insanın ahlaksal yaşamının ereği, “en yüksek iyi” olarak, mutluluğa, mutluluk ideasına ulaşmak olmalıdır. Bunun için insanın çok çeşitli bedensel ve psişik edimlerinin bir

denge ve uyum içinde olmalıdır. Bu da ancak sağlıklı bir bedende ve ruhta bir denge ve uyum içinde ortaya çıkabilir. Organizma bir bütündür ve bütünü oluşturan parçalardan birinin işlevini yerine getirmemesi, bütün beden dengesini ve uyumunu bozabilir. Beden için organların birlikte ve işlevsel olması denge ve uyum için şartsa, ruhun da kendi parçalarının birlikte ve işlevsel olması ruhsal denge ve uyum için mutlak koşuldur. Eudaimonia'ya mutluluğa da ancak beden ve ruhun denge ve uyum içinde olmasıyla ulaşılabilecektir (Özlem, 2022).

Aristoteles, kendi ahlak öğretisinde büyük ölçüde hocası Platon'u izler. Onun öğretisi de erekselci ve rasyonalist bir öğretimdir. Fakat o hocası gibi idealar dünyasının varlığını kabul etmez ve dolayısıyla ahlak öğretisini de soyut bir insan ideasına göre değil, metafiziksel önkabullere göre yaslamış olsa da somut insana, dünya ve çevresiyle ilişki içindeki insana dayandırır (Özlem, 2022).

Aristoteles felsefesinde canlı ve cansız tüm varlıkların bir ereği vardır. Her varlık, doğasına uygun davrandığı sürece ereğine de ulaşmış olur. Bu durumda "İnsanın ereği nedir?" diye sorulabilir. Eğer insanın işi ruhun akla uygun ya da akıldan yoksun olmayan etkinliği ise ve belirli bir işin ve bu işte yetkin olanın işinin aynı olduğunu söylüyorsak (örneğin gitarcının işi ile erdemli gitarcının işinin aynı olduğunu söylüyorsak, bunu da genel olarak her iş konusunda söylüyorsak, buna o işteki erdemde üstün olmayı eklemek koşuluyla; çünkü gitarcının işi gitar çalmak, erdemli gitarcının ise iyi gitar çalmaktır); eğer bu böyle ise (ayrıca insanın işinin belli bir yaşam olduğunu, bu yaşamın da ruhun akla uygun etkinliği ve böyle eylemler olduğunu, erdemli insana yakışanın bunları iyi ve güzel biçimde yapması olduğunu; her şeyin ise her şeyin ise kendine özgü erdeme göre iyi yapılırsa, iyi gerçekleştirilmiş olduğunu ileri sürüyoruz), insansal iyi, ruhun erdeme uygun etkinliği olur, üstelik yaşamın sonuna kadar etkinliği (Aristoteles, 2009, s. 18). Buna göre insanın işlevi, ruhun akla uygun gerçekleşimi olup insan için gerçekten iyi olan, tam, kendisine yeter bir şey olarak eudaimonia, insanın form kazanması yani ruhunun onu başka varlıklardan ayıran parçasının tam bir etkinlik hali içinde, tümüyle gerçekleşmesidir. İnsanın nihai ereği olarak mutluluğun, en yüksek iyi için tüm ölçütleri sağlaması gereklidir. Öyleyse insanın kendini gerçekleştirmesinin sonucu olarak mutluluk bütün insanların biricik hedefi olmalıdır. Mutluluk, ikinci olarak, başka bir şeye ulaşmak için bir araç değil, kendisi için değer verilen olmalıdır. Üçüncü olarak mutluluk, kendisine yeten bir şey olmalıdır; yani başka bir deyişle, o kendisini daha değerli kılacak başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamalıdır (Özlem, 2022).

"İnsan için iyi olan nedir?" sorusuna Aristoteles eudaimonia cevabını verir. Bu mutluluk, mutluluk ya da refah olarak çevrilebilir. Eudaimonia, iyi durumda olma ve iyi durumdayken iyi şeyler yapma hali veya insanın kendi kendine tanrısal olanla ilişkisinde güzel görünmesi halinde olması durumudur (MacIntyre, 2019).

Erdemler tam olarak sahip olduğunda bireyin eudaimoniaya ulaşmasını olanaklı kılacak, eksikliğindeyse bu telosa doğru ilerleyişini sekteye uğratacak niteliklerdir. Hazcılığa göre ahlaksal eylemin yönelmesi, gerçekleştirilmesi gereken şey, eylemin yöneldiği "en yüksek iyi" erek ve değer hazdır. Haz, mutluluktur. Doğru eylemin ne olduğu da buna göre tanımlanır: Bir insan eylemi, özellikle ahlaksal eylem, ancak haz getiren veya hazzı amaçlayan bir eylemse doğru eylem olur. Haz ise, büyük ölçüde bedensel hazdır. İnsan eylemlerinin nihai ereğinin bedensel haz olması olağandır. Çünkü insanlar yaratılışları gereği, doğallıkla acıdan kaçınıp hazzı yönelen, haz peşinde koşan varlıklardır (Özlem, 2022).

Antikçağda iyi en yüksek iyiyi mutluluk saymakla birlikte, mutluluğu bedensel hazzı indirgeyen hazcılıktan çok, hazcılığın çok daha incelmış ve genişletilmiş bir biçimi olan, Epiküros'un temsil ettiği ve niteliksel hazcılık olarak adlandırılan etik anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışta, insanın ahlaksal eylemlerinin ereğinin yalnızca bedensel hazzı ulaşmak olmadığı, hatta daha çok tüm yaşam süresi, tüm bir ömür göz önünde tutulduğunda, uzun vadeli yarar ve çıkarlarımızı gözetmemiz gerektiği, bu yüzden bir anlık ve gelip geçici hazların sağlayacağı geçici mutluluklar yanında ve hatta onlardan daha çok, sürekli mutluluk getirecek hazlara yönelmenin esas olduğu öğretilir (Özlem, 2022).

Aristippos insan eylemlerinin ereğini, en yüksek derecede ve şiddette hazlara ulaşmak değil, en az acıyla yaşamayı sağlayacak en çok hoşnutluk durumuna ulaşmak olarak belirlemiştir. Mutluluk durumu, ona göre bir ılımlılık durumudur (Özlem, 2022).

Epiküros için de en yüksek iyi hazdır; ancak haz Aristippos'un bedensel isteklerin, içgüdülerin, tutkuları doyumu olarak sınırladığı niceliksel hazdan ibaret değildir. Ne var ki haz niceliksel hazla sınırlı değildir. Gerçi bedensel hazları asla ihmal etmemiz gerekir, çünkü onlar doğallıkla yöneldiğimiz hazlardır. Onlar Aristippos'un sandığının tersine tek bir tür değildir; hazların başka türü de vardır. Bunlara tinsel hazlar veya niteliksel hazlar da denir. Epiküros Kirene okulunun hazcılığında, niteliksel hazlara yer vermesi hatta onları bedensel hazlardan daha önemli ve değerli sayılmasıyla ayrılır. Niteliksel hazlar zihinsel hazlar, entelektüel hazlar olarak da bilinir. Bilgilenmekten, düşünmekten, sanatsal etkinliklerde bulunmaktan duyulan hazlar, niteliksel hazlar sürekli olmaları bakımından ömür boyu mutluluğun esas kaynağı olurlar (Cevizci, 2022).

Epiküros hazcı etik anlayışını erdemli hayat telakkisiyle tamamlamaya çalışmıştır. Ona göre temel erdem bilgeliktir. Çünkü bilge insan, kendi doğasının ihtiyaç duyduğu en azı belirleyebilecek ve bu ihtiyaçları kolayca karşılayabilecek insandır. Bu ihtiyaçları karşılandığı zaman, onun ruh hali dengededir. Böyle biri ruhsal sükûnete ulaşmıştır. Bilge insanın ekme ve sudan oluşan öğünü, ona bir aşçının çok lezzetli yemeklerinden daha çok mutluluk verir. Zira bilge insan, yalnızca az tüketmeyi değil, daha önemlisi, az şeyle yetinmeyi öğrenmiştir. Şu halde insan doğasının aradığı en yüksek haz, ruhsal denge, ruhsal sükûnettir. Bu hale ise korkulardan ve acılardan kurtulduğumuz, hazlar arasında önem derecelerine göre bir öncelik sırası belirlediğimiz ve merak ile öğrenme isteklerimizi tatmin etmeye çalıştığımız zaman ulaşıyoruz (Cevizci, 2022, s. 95-96).

Stoacılıkta da insan eylemlerinin en yüksek iyi olarak mutluluğa yöneldiği belirtilir. Stoacılıkta da mutluluğu akıl yoluyla doğayla uyum içinde yaşama söz konusudur. Evrenin akla uygun bir düzeni vardır. Başka bir deyişle evrene, kozmosa akıl, logos hükmeder; ona düzenini ve işleyişini o verir. İnsan da evrenin bir parçası olarak aynı akılsal düzen ve işleyiş altındadır. Başka bir deyişle makrokozmos olan evren yanında insan da bir mikrokozmostur (Özlem, 2022).

Ne var ki bedensel güdü, itki ve etkilenimler, evrendeki akılsallıktan sapmalar olarak, insanın doğal düzenine uymayan davranışlarda bulunmasına yol açarlar. Özellikle aşırı istekler, duygulanımlar insanın ruhsal dengesini bozar ve onu mutsuzluğa sürüklerler. Bu nedenle mutluluk, insanın kendi ruhunu her türlü isteğe, tutkuya, duygulanıma açık tutmasıyla, örneğin şiddetli hazlara yönelmesiyle sağlanmaz; bunlar tam tersine mutsuzluk getirirler. O halde insan aklını kullanarak ölçülü yaşamalı, ruhsal dengesini zorlayan istek, tutku ve duygulanımlarını bastırabilmeli, onları denetleyebilmelidir. Doğru eylem buna göre, doğa düzenini gözetken akılcı eylemdir. Erdem, insanın akıl yoluyla doğa düzenine boyun eğme, kendini denetleyebilme yetenek ve becerisidir. Doğa yasası aynı zamanda potansiyel ahlak yasasıdır (Özlem, 2022, s. 65).

Yararcı öğretinin kalkış noktası insan doğasıdır, insanın ahlaksal yaşamını doğal yaşamının bir öğretisi kabul etmektir. Yararcı öğretiler, kendi doğalcı tutumları doğrultusunda, tüm ahlak ilkelerinin, tüm değerlerin temelinde psişik etkenlerin yattığını ileri sürerler. Buna göre antikçağın mutlulukçu öğretilerinde olduğu gibi, bu öğretilerde de tüm insanların kendi mutluluklarının peşinde koştukları kabul edilir (Özlem, 2022).

Bununla birlikte yararcı öğretileri antikçağın öğretilerinden ayıran bir yön de vardır. Antikçağın mutlulukçu öğretileri bireyci olmaktan da öteye bencil öğretilerdir; tek kişinin mutluluğuna odaklanırlar. Buna karşılık yararcı öğretilerin önemli bir kısmında tek kişinin kendi başına mutluluğa erişemeyeceği, tek kişinin mutluluğunun toplum içinde ve toplumsal yarar çerçevesinde gerçekleşebileceği düşünülür. Hatta bu yararcı öğretiler, bireyci olma adına antikçağın öğretilerinden daha fazla layık oldukları gibi, yarar kavramını toplumsallık zemininde

düşünmüş olmaları bakımından hem bireyci hem toplumcu yönleri birlikte içerirler (Özlem, 2022).

Yararcılığın etkili isimlerinden birisi olan John Stuart Mill'e göre de insanlar kendi bireysel mutluluklarına ancak toplumsallık durumunda ve karşılıklı yarar düşüncesi doğrultusunda ulaşabilirler. Bu yüzden yine ona göre etiğin temel problemi daima, bireysel mutlulukla toplumun genel iyiliğini mutluluğunu bağdaştırmak olmuştur. Bencillik ve özgecilik birbiriyle bağdaştırılamadıkları sürece bireysel ve toplumsal mutluluk da söz konusu olamaz (Özlem, 2022).

Mill'e göre yararcılık, mutluluğun arzu edilir ve hatta bir erek olarak arzu edilir biricik şey olduğunu öğretir. Bütün diğer şeyler söz konusu ereğe ulaşmak için araçlar olabilirler. Yararcılık, ahlaklı yaşamayı bireysel ve sosyal mutluluk sanatı olarak anlar ve bireyin çıkarımın kamusal yarar ve toplumun genel mutluluğuyla uyumlu olması gerektiğini belirtir. Bu nedenle bireyin, kendi çıkarımın kamusal yararlarla bağdaştırmasını sağlayacak erdemlere gereksinim duyar (Özlem, 2022).

Faydacılık kendi mutluluğuyla başkalarının mutluluğu karşı karşıya geldiğinde insanın tarafsız ve iyiliksever bir gözlemci olmasını şart koşar. Nasıralı İsa'nın altın kuralı faydacı ahlakın ruhunu tüm yönleriyle ortaya koyar. Kendisine yapılmasını istemediğini şeyi başkalarına yapmamak ve komşunu kendinden ayırmamak faydacı ahlakın ideal ve kusursuz biçimidir. Birey özellikle tüm insanlığın mutluluğunu ilgilendiren olumlu ya da olumsuz davranış biçimleriyle kendi mutluluğu arasındaki bağın farkına varmalıdır (Mill, 2022).

3. Kant Etiğinde Mutluluk

Kant etiğin temelini üzerinde hiçbir uzlaşım olmayan "mutluluk" gibi bir ereğe bağlamanın yanlış olacağından hareket eder. Başka bir deyişle, adı "mutluluk" olarak konulmuş olsa da herkesin üzerinde uzlaşacağı bir "en yüksek iyi" yoktur. O halde etik için bir temel aranacaksa bu başka bir yerde aranmalıdır (Özlem, 2022).

Kant daha önce *Salt Akılın Eleştirisi* adlı kitabında gerçekleştirdiği teorik akıl analizi ile, bilginin oluşumunu sağlayan a priori temeller olarak zihin kategorileri ve duyarlık formlarını ele almıştı. Bunlar bilginin oluşumunu sağlayan a priori temeller, bilgi yapıcı yasalar, epistemolojik formlardı. Şimdi Kant etik alanında gördüğü ve hiçbirinin sağlam ve genel geçer temellere dayanmadığını saptadığı öğretiler çokluğu karşısında, etiğin de a priori temelleri olabileceği sayılısıyla yola çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle Kant' a göre bilgide olduğu gibi etiğinde temelinde de herkes için aynı olan herkes için geçerliliğe sahip bulunan a priori bir temelin, bir yasanın bulunması gerekir. Kısacası etik, ancak genel geçer bir yasaya dayandığı takdirde biricik ve evrensel bir etik olabilir (Özlem, 2022, s. 75).

Etik için aranan ve mutlak geçerliliğe sahip evrensel yasa, nasıl bir yasa olacaktır? Bu yasa öyle bir yasa olmalıdır ki, bu yasaya uyan tüm insanların eylemleri "ahlaksal" olabilsin. Kant' a göre böyle bir ahlak yasası, insanın hem kendisi için istemiş ve kendisine koymuş olduğu, eylemlerini ona göre yönlendirdiği bir bireysel ilke hem de aynı zamanda başkalarının da isteyebileceği ve başkalarının da kendilerine koymuş oldukları, eylemlerini ona göre yönlendirdikleri genel bir ilke olarak konumlanabilir. Böyle bir yasayı ancak özgür bir insan isteyebilir. Özgürlük zaten insanın isteyerek, yani istencini(iradesini) harekete geçirerek kendisine yasa koymasından (otonomi; oto: kendi, nomos: yasa) başka bir şey de değildir. Ahlak yasası bir "en yüksek iyi" de değildir. "İyi" ancak böyle bir yasayı isteme ve ona uymada kendini gösterebilir (Özlem, 2022, s. 76).

"Mutluluğu" "en yüksek iyi" saymak, onu erek haline getirmek, Kant' a göre tamamen yanlıştır. Ahlaklılık mutluluk ile ilgili bir şey olamaz. Çünkü insan mutluluğa zaten doğal eğilimleri, güdülere, arzularının yönlendirilmesi altında ulaşabilmektedir. Mutluluğa ulaşma konusunda, özellikle mutluluğu bedensel haz ve arzuların tatmini olarak anladığımızda,

hayvanlardan herhangi bir ayırımımız yoktur; çünkü hayvanlar da doğaları gereği böyle bir mutluluğu kovalarlar (Özlem, 2022). Bu nedenle Kant ahlaklılığı insana özgü bir durum olarak kurabilmek için; insanın, hayvandan farklı olarak, akıl sahibi bir varlık olmasından yola çıkmak ister.

Pratik kuralların bütün içeriği, hep öznel koşullara dayanır, bu öznel koşullar ise, bu içeriğe bütün akıl sahibi varlıklar için ancak koşullu (benim şu ya da bu şeyi arzu ettiğim takdirde, onu gerçekleştirmek için ne yapmam gerektiği konusunda) bir genelgeçerlik sağlar ve bu kuralların hepsi, kişinin kendi mutluluğu ilkesi etrafında dönüp dolaşırlar (Kant, 2021).

Kişinin kendi mutluluğu, istemenin belirleyici nedeni olduğunda, bu, ahlaklılık ilkesinin tam karşıtı olur. Dünyada, dünyanın dışında bile, iyi istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez. Anlama yetisi, zekâ, yargı gücü ve adı ne olursa olsun düşüncenin diğer doğa vergisi yetenekleri ya da mizacın özellikleri olarak yüreklilik, kararlılık, tasarlananda sebat, çeşitli bakımlardan iyi ve istemeye değerdirler kuşkusuz; ama bu doğa bağışlarını kullanacak olan isteme ve bundan dolayı karakter denen özel yapısı iyi değilse, son derece kötü ve zararlı olabilirler. Talihin bağışladıklarıyla da durum aynıdır. Güçlülük, zenginlik, onur, sağlık bile ve mutluluk adı altında her türlü esenlik ve kendi durumundan memnun olma insana cesaret verir; böylece de sık sık bunların insanın ruhsal yapısını etkilemesini, dolayısıyla eylemde bulunmanın tüm ilkesini de haklı ve genel olarak amaca uygun kılacak iyi bir istemenin olmadığı yerde insanı haddini bilmez yapar. Bir varlığın saf ve iyi bir istemenin hiçbir izini taşımayan sürekli rahatlığını görmesi bile, akıllı, yansız bir seyirciyi hiçbir zaman memnun edemeyeceğini de bir yana bırakalım. Böylece iyi isteme, mutlu olmaya layık olmanın bile vazgeçilemez koşulunu oluşturmaya layık görünüyor (Kant, 2009, s. 8).

Mutluluk kavramı öylesine belirsiz bir kavramdır ki, her ne kadar insan ona ulaşmayı dilediği de hiçbir zaman kesinlik ve tutarlılıkla, aslında ne dilediğini ve istediğini söyleyemez. Bunun nedeni de şu: mutluluk kavramını oluşturan öğelerin hepsi deneyseldir, yani deneyden ödünç alınmalıdır; bununla birlikte mutluluk idesi için bir bütün gereklidir, şimdideki ve gelecekteki her durumunda da esenliğin en büyüğü gereklidir. Şimdi, bu kavrayışlı ve aynı zamanda her şeyi yapabilen, ama yine de sonlu varlığın, burada aslında ne istediğinin belirli bir kavramını kurması olanaksızdır (Kant, 2009).

Kant'ta tanrı kavramı yaratıcı, evrenin başlangıcının açıklama nedeni olarak düşünülemez; tersine bu koşulsuz talebin ahlaksal amacının ve "son" un bir güvencesi olarak dünyada en yüksek iyi, "mutluluk" ile "mutluluğa layık olma" arasında nihai bir uyum gerçekleşecekse, bu yalnızca doğanın ahlak yasasına uygun bir nedenselliği de olduğunun kabul edilmesiyle mümkün olabilir. Sonuç olarak, en yüksek iyinin imkânı, yani daha iyi bir dünyanın imkânı postulatı aynı zamanda en yüksek asli iyinin gerçekliği, yani tanrının varlığı postulatıdır da (Cassirer, 2017).

Kant bunu şöyle belirtir: "Mutluluk akıl sahibi bir varlığın varoluşunun bütünü içinde her şeyin kendi arzu ve istemesine uygun olup bittiği, dünyadaki durumudur; dolayısıyla mutluluk, doğayla bu varlığın bütün amacının ve istemesinin en temel belirlenme nedeninin uyuşmasına dayanır. Ama ahlak yasası, bir özgürlük yasası olarak, doğadan ve doğanın (güdüler olarak) arzulama yetisine uygunluğundan büsbütün bağımsız olmaları gereken belirleme nedenleri aracılığıyla buyurur; ne var ki dünyada eylemde bulunan akıl sahibi varlık aynı zamanda dünyanın ve doğanın kendisinin nedeni değildir. Bundan dolayı ahlak yasasında, ahlaklılık ile, dünyanın bir parçası olan, bu yüzden de ona bağımlı olan bir varlığın ahlaklılıkla orantılı mutluluğu arasında zorunlu bir ilgi kurmak için hiçbir neden yoktur; dünyaya bağımlı olan bu varlık bu yüzden istemesi aracılığıyla bu doğanın nedeni olamaz ve mutluluğu konusunda doğayı, sırf kendi gücüne dayanarak, kendi pratik ilkeleriyle sürekli bir uyum içine sokamaz (Cassirer, 2017, s. 356).

Kant, dünyada en yüksek iyi ancak doğanın ahlaksal niyete uygun bir nedenselliği olan en üst bir nedeni kabul edilirse olanaklı olacağından söz eder. Yasaların tasarımına göre

eylemlerde bulunabilen bir varlık akıl sahibi bir varlıktır ve böyle bir varlığın yasaların bu tasarımına göre nedenselliği bu varlığın istemesinden kaynaklanır. Bu durumda en yüksek iyi için varsayılması gereken, doğanın en üst nedeni, anlama yetisi ve isteme aracılığıyla doğanın nedeni (bunun sonucu olarak da başlatıcısı) olan bir varlık yani, Tanrı kabul edilir. Sonuç olarak, en yüksek türetilmiş iyinin olanağının koyutu, aynı zamanda en yüksek asli bir iyinin gerçekliğinin, yani Tanrı'nın varlığının koyutu kabul edilir. En yüksek iyiyi geliştirme, ödevdi; dolayısıyla bu en yüksek iyinin olanaklılığını varsaymak yalnızca bir hak değil, aynı zamanda ödevle bağlı bir zorunluluk içermektedir. En yüksek iyi de ancak Tanrı'nın varoluşu koşuluyla mümkün olduğundan, bunun varsayılması ödevle ayrılmaz biçimde bağlıdır, yani Tanrı'nın varlığını kabul etmek ahlaksal bakımdan zorunluluk ortaya çıkarmaktadır (Cassirer, 2017).

Sonuç

Kant'ın insan görüşünün temeli etiğe dayanır. Etiğe dayanan bir insan görüşü insanı olduğu gibi değil, "olması gerektiği" gibi görmek zorundadır. Kant insanı bize böyle tek yönüyle kurgusal olarak tanıtmaya çalışırken. Onu tutkularından, duygusal edimlerinden, heyecan hayatından çözüyor; insan kavramını daraltarak, insanı kendisinin yapay bir şekilde kurduğu bir ide, bir akıl varlığı olarak gösteriyor (Mengüşoğlu, 2020).

İnsan bu şekilde yalnız etik bakımından tasvir edilirse, burada ancak dar anlamda bazı ahlaki fenomen ve esaslar ortaya çıkabilir; fakat geniş anlamda bir ahlak görüşü için birçok şey eksik kalır. Nitekim Kant'ın ahlak görüşünün darlığından daima şikâyet edildi ve bu, çeşitli zamanlarda çeşitli tenkitlere yol açtı; çünkü Kant'ın insan görüşü ethos fenomenlerinin önemli bir kısmını gözden geçirir; ancak dar anlamda etik için bir "çalışma hipotezi" olabilecek esaslara sahiptir; felsefi antropolojinin göz önünde bulundurduğu gerçek insanı, onun "varlık şartlarını" bize tanıtamaz. Oysa insan ne ise, bütünlüğüyle, "varlık şartlarıyla" odur. Eğer o, otonom, özgür bir varlık olarak doğanın üstüne çıkıyorsa, sadece bir akıl varlığı olarak değil, bütünlüğüyle onun üstüne çıkar (Mengüşoğlu, 2020).

İnsanın özgür olduğunu göstermek için Kant'ın yaptığı gibi kurgulara başvurmak gerekmez; insanı doğa yanıyla akıl yanını yapayca ayırmaya, bu yanları birbirine karşıt iki uçlar olarak görmeye ihtiyaç yoktur. Bu kurguların yapılmasının nedeni, insan görüşünün dar bir etik görüşüne dayanmasıdır (Mengüşoğlu, 2020).

Kant insanda akli ön plana çıkarırken duygu hayatını doğaya bağlayıp insanın dışında bırakmıştır. Bu yüzden Kant için sevgi- bir insanın bir insanı, bir dostunu sevmesi- ahlakî değildir. Sevdiğimiz bir insana, bir dostumuza verdiğimiz bir hediye yahut ettiğimiz bir yardım, sevgiden dolayı yapıldığı için ahlaki olamaz. Sevilene yardım, temelini, insanın akıl varlığı yanında değil, duygularında, eğilimlerinde bulur. Eğilimler ahlakî değildir, çünkü ihtiyaçlarımızın kaynağı olan eğilimlerin mutlak bir değeri yoktur ki onlar arzu edebilsinler. O halde, onlardan kurtulmak her akıl sahibi varlığın arzusu olmalıdır (Mengüşoğlu, 2020).

Görülüyor ki Kant, duygusal hayatın, değerlerin taşıyıcısı olduğunu bilmekle kalmıyor, aynı zamanda henüz değer kavramını da tanımıyor. Oysa biz bugün sevgiyi yüksek bir değer, duygu yönelimlerini de yüksek değerlerin taşıyıcısı olarak tanıyoruz. Böyle bir değer in gerçekleştirilebilmesi ahlaklı olmanın ta kendisidir (Mengüşoğlu, 2020).

Kant'ın ahlak görüşündeki bu eksiklik ilk defa, bütün varlıklarıyla yaşayan şairlerin dikkatini çekmiştir. Alman şairi Schiller, Kant'ın dar ahlak görüşüyle alay eden çeşitli şiirler yazmıştır. Bunlardan birinin anlamı kısaca şöyledir: Dostlarıma seve seve yardım ediyorum. Fakat buna ne yazık ki eğilimlerim sebep oluyor. Bu yüzden faziletli olamayışına içerliyorum. Demek ki faziletli olabilmek için önce onlardan nefret etmekten, sonra da yasanın buyruğunu ödev olarak yapmaktan başka çare yok. Schiller'in şiirinden alınan bu parça, Kant'ın insan ve ahlak görüşüne yapılan ilk itiraz olması bakımından önemlidir. Kant'ın insan kavramını daraltması, insanı sadece akıl varlığı olarak görmesi, geniş bir alan kaplayan duygu hayatını ihmal etmesi, hatta insan dışı sayması, etiği yanlış sonuçlara götürmüştür; çünkü ahlak alanındaki en

önemli yapıp etmelerimizin taşıyıcısı duygu yönelimlerimizdir. Bundan dolayı Kant'ın insan görüşüne dayanarak geniş anlamda bir etik kurmak olanaksızdır. Geniş anlamda etik insanın bütün yapıp etmelerini inceleyen bir uğraştır (Mengüşoğlu, 2020, s. 87).

İnsan aklının yanı sıra duyguları da olan bir varlıktır. Ve duyguların mutlulukla ilgisi vardır. Sadece akılla davranmaktan ötürü belki de mutluluğu tam anlamıyla yaşamayıp sadece layık olma mertebesine ulaşmaktayızdır Kant' a göre.

“Mutlu Yaşam Üzerine” de çevrilebilecek olan Augustinus'a ait olan DeBeata Vita diyalogu mutluluğun ne olduğunu ve mutluluğa nasıl ulaşacağını konu edinir. En temelde bilgelik arayışı ile mutluluk arayışı arasındaki bağlantıyı gözler önüne serer (Augustinus, 2023).

Diyalogda kişinin istediği şeye sahip olmadığında mutlu olup olamayacağı tartışılır. İsteddiği her şeye sahip olan herkesin ve istediği hiçbir şeye sahip olmayan hiç kimsenin mutlu olamayacağı sonucuna varılır. Diyalogda Tanrı'ya sahip olanın mutlu olduğu kabul edilir. Tanrı'ya nasıl ulaşılacağı sorgulanır. Tanrıya ulaşmaya yönelik arayışta kişinin önünde bulunan ahlaki engeller, geçici şeylere duyulan arzulardan uzak durarak ortadan kaldırılabileceği vurgulanır (Augustinus, 2023).

Kaynakça

- Aristoteles. (2009). *Nikomakhos'a Etik* (S. Babür, Çev: 2. Baskı). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Augustinus, A. (2023). *Mutlu Yaşam Üzerine* (F. Çelebi, Çev: 1. Baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- Cassirer, E. (2017). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi* (D. Özlem, Çev: 1. Baskı). İstanbul: Notos Kitap.
- Cevizci, A. (2021). *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap.
- Cevizci, A. (2022). *Felsefenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kant, I. (2009). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev: 4. Baskı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2021). *Pratik Aklın Eleştirisi* (İ. Kuçuradi, F. Akatlı, Ü. Gökberk, Çev: 8. Baskı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- MacIntyre, A. (2021). *Erdem Peşinde Bir Ahlak Teorisi Çalışması* (Muttalip Özcan, Çev: 2. Baskı). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (2020). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mill, J.S. (2022). *Faydacılık* (B. Özkul, Çev: 1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Özlem, D. (2022). *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap
- Schopenhauer, A. (2022). *Mutlu Olma Sanatı* (Ş. Sunar, Çev: 12. Baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.